

તીવ્ર - મંદ - જ્ઞાત - અજ્ઞાતભાવ - વીર્ય
આદિતરણ - વિશોષેભ્યઃ તદ્વિશોષઃ ૬-૭

સૂત્રાર્થ: તીવ્રભાવે અને મંદભાવે, જાણુ જુઝીને અર્થવા
અજ્ઞાણુતા, વધારે સાત્તત્ત્વ તે રીજ સાત્તત્ત્વ, તદ્દી
તીવ્રશસ્ત્રથી અને સામાન્યશસ્ત્રથી કરાયેલ પાપોમાં
તરતમત્ત્વ હોય છે અર્થવા કર્મબંધમાં તમે પડે છે.

ભાવાર્થ: (૧) તીવ્રભાવ (૨) મંદભાવ (૩) જ્ઞાતભાવ
(૪) અજ્ઞાતભાવ (૫) વીર્યવિશોષ અને (૬) આદિતરણ આ
છતાં તેમણે કર્મબંધમાં તફાવત થાય છે.

(૧) તીવ્રભાવ: તીવ્ર ગરબે પ્રકૃત (Intense) રાગી
ભાવ ગરબે પરણામ.

બાકી તરણુ સમાન હોવા છતાં પણ પરિણામની તીવ્રતાને
કારણે કર્મબંધ ભિન્ન ભિન્ન થાય છે. ગરબે પરિણામ
તીવ્ર તરબો બંધ પણ તીવ્ર, જેમકે દુરબને એવી પાતને
વ્યર્જન એ તીવ્ર રાગસાગીત પૂર્વક તે દુરબ એવી રાગ તો
કર્મનો બંધ પણ તીવ્ર જ થાય છે.

તીવ્રભાવ ગરબે આદિત પરણામ. જેમકે દીપિત વ્યર્જના
પ્રાણુને જાણ તરવાનો હોય તેમજ તરતા તથા બિદોષ
વ્યર્જનને મારવી હોય તો પરિણામ થણા તીવ્ર બને છે.

એ જ રીતે વિજેશ્વરની ભક્તિ તરવી એ વ્યર્જનમાં
ભાગીનું તત્ત્વ સમાન હોવા છતાં જેની ભાગીન ગરબે
ઉચ્ચ તે તીવ્ર તરલો તેના બંધ પણ ઉચ્ચ (Peak level)
તેથી અત્યંત ઉચ્ચસધિ જે ભક્તિ તર તેને વિશોષ પુણ્ય
બંધ થશે.

મંદભાવ: તીવ્રભાવથી વિપરીત તે મંદભાવ.

દાખલા તરીકે પોતાના રીજ માટે જુકુ બાલની વ્યર્જનની
સરખાબધીમાં રીક જી (Buddhi) સુશરજા પ્રમાણે જુકુ
બાલનારને ભાવાગી મંદતા વિશોષ હોવાથી તેના
બંધ અબ્ધ પડે છે.

બીજું ઉદાહરણ: (Second Example)

બે વ્યક્તિ સંવત્સરી પ્રતિગ્રહ તરફ, એક સ્વચ્છાઈ અને સમજણપૂર્વક, ઉલ્લાસપૂર્વક પ્રતિગ્રહ તરફ. બે વ્યક્તિને પુણ્ય અને કર્મની નિજરો લીધા પછી ધારણ છે. બધા વ્યક્તિ એ રીતે પ્રતિગ્રહ તરફ તે સાચું સંવત્સરી છે અને બધા તરફ નો મારે પણ તરફુ કરવા પછી પ્રતિગ્રહની કે બાકીના મૂર્તિની તંબ સમજણ નથી. જામ તેનો ઉલ્લાસ યાદો રાવાઈ યાદો કે ભાવની મેલા યાદાઈ નિજરો અને પુણ્યબંધ અલ્પ હાય છે.

(ક) જ્ઞાનભાવ: જાણીને અર્થવા ધરાઈ પૂર્વકે દેવી આશ્રવની પ્રવૃત્તિ. બધારે એવ ધરાઈ પૂર્વકે નર્વે આશુમ આશ્રવને સોલ છે વધારે તેને કર્મનો બંદ વિશેષ પડે છે. જેમકે એક વ્યક્તિ હરણને ધરાઈ પૂર્વકે બાહાઈ લીંદે (kill) નો ઉચ્છેદ (Heavny) તર્જબંધ દેરી.

(ઠ) અજ્ઞાનભાવ: ધરાઈ વગર દેવી આશ્રવની પ્રવૃત્તિ. જેમ કે નર્વે વ્યક્તિ નિજરવ વસ્તુને નિશાન બનાવી બાહુ હોતે છે પણ અજાણતા ન હરણને બાહુ વાગે છે અને તેનું મૃત્યુ ધાર છે. જામ વ્યૂલઈ આ પાપ દર્વ જ્યાઈ અલ્પ કર્મબંધ ધાય છે.

(પ) વીર્ય: વીર્યવિભરાય તર્જના દુસ્વોલભામ આદેઈ પ્રાપ્ત દેવી શાકિત. જેમ જેમ વીર્યશાકિત વધારે તેમ તેમ પરિહામ વધારે લીંદે હોય છે અને જેમ જેમ વીર્ય-શાકિત યાદેલી તેમ તેમ પરિહામ વધારે બંદ હોય છે. લીંદે શાકિતવાળો અને મંદ શાકિતવાળો એ બંને એક પ્રકારની ભરંસાની જિંદા તરવા હતાં વીર્યના ભેદને મરણ પરિહામમાં પણ ભેદ પડે છે, માટે જ હકી સંધચહાવણવાળો (આચરંત નબળા સંધચહાવણો) સાતમી નસમાં જુવું પડે તેનું પાપ તરી શકે જ નાવ. વધારે પ્રથમ સંધચહાવણો તેનું પાપ તરી શકે છે. જેમ નબળા સંધચહાવણો ગમે તેવો ઉચ્છેદ ધર્મ તરે હતાં યાદો દેવસાતે ઉપર ન જાય.

દ્વિતીયાં ઉક્તિ સંસ્કૃતિવાચીતી નીચે જો નરત સુદ્ધિ અને ઉપર ચાર દેવલોત સુદ્ધિ જ નવ છે. અચારે પ્રથમ સંસ્કૃતિવાચીતી નવ નીચે સાતમી નરત સુદ્ધિ અને ઉપર અગુનર દેવલોત અને મોક્ષ સુદ્ધિ નવ રીત છે.

(૬) આદિતરણ: આદિતરણ અટલે આશ્રવની કૃતિયાના સાર્થના. મિત્ર મિત્ર સંસ્કૃતિની રીતે નરસાની કૃતિયા સમાન હોવા હતાં કર્મકાંદના મોદે પોદે છે. જેમ મિત્ર વ્યક્તિ બલ્ય વ્યક્તિનો લાકા (મારે), અપ્યુ-હરીકી મારે, તે નરવારકી મારે તેમ પ્રવિણાઓની નીચલા વધારે વધારે હોય છે.

આદિતરણ નવ-અભવલ: ૬-૮

સૂત્રાર્થ: આદિતરણના નવ અને અભવ એમ બે મોદે છે.

બાવાર્થ: કેવળ નવકી તે તેવળ અભવકી આશ્રવ (કર્મકાંદ) હાવ જ નવ. નવ અને અભવ બંને હોય તો જ આશ્રવ હાવ.

નવ આશ્રવનો કર્મકાંદ અને અભવ આશ્રવમાં સરાવત છે. નવ ભાવ આદિતરણ છે અને અભવ દેવ આદિતરણ છે.

શ્રી તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર
અધ્યાય - ૬ (૬-૧૦ ચાલુ થી ૬-૧૨)

(૪) નિસર્ગ : નિસર્ગ એટલે ત્યાગ.

નિસર્ગ અધિકરણના મન, વચન અને ક્રિયા એમ ત્રણ ભેદ છે.

મનોનિસર્ગ : મનમાં શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ વિચારો કરવા.

વચનનિસર્ગ : શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ બોલવું, કોઈને ખોટી શિખામણ આપવી. આને ભાષાનિસર્ગ પણ કહે છે.

ક્રિયાનિસર્ગ : ક્રિયાને દુરાચારમાં નાંખવી, આપઘાત કરવો, અગ્નિસ્નાન, ગળે કાંસો વગેરેથી ક્રિયાનો ત્યાગ કરવો.

આ પ્રમાણે જીવ અધિકરણના ૧૦૮ ભેદ છે, અને અજીવ અધિકરણના મૂળથી ચાર ભેદ છે. અને તેના ઉત્તરભેદો $૨+૪+૨+૩=૧૧$ છે. તે દ્વારા જીવ પાપ કર્મ કરે છે. માટે જીવ કર્મોનો કર્તા છે અને અજીવ પાપ પ્રવૃત્તિમાં સહાયક છે.

૬ - ૧૧ તત્પ્રદોષ - નિહ્નવ - માત્સર્ય - અંતરાયા - અસાદનનોપઘાતા જ્ઞાનદર્શનાવરણયો:
તત્ - પ્રદોષ - નિહ્નવ - માત્સર્ય - અંતરાય - આસાદન - ઉપઘાતા - જ્ઞાન - દર્શનાવરણયો:

આ સૂત્રમાં જ્ઞાનાવર્ણીય અને દર્શનાવર્ણીય કર્મના આશ્રવો બતાવ્યા છે.

જ્ઞાન, જ્ઞાની અને જ્ઞાનના સાધનો સંબંધી પ્રદોષ, નિહ્નવ, માત્સર્ય, અંતરાય, આસાદન અને ઉપઘાત એ છ જ્ઞાનાવર્ણીય કર્મના આશ્રવ છે જ્યારે દર્શન, દર્શની અને દર્શનના સાધનો સંબંધી ઉપરના છ, દર્શનાવર્ણીય કર્મના આશ્રવો છે.

પ્રદોષ : જ્ઞાન, જ્ઞાની અને જ્ઞાનના સાધનો પર રૂચિ ન થવી, દ્વેષ કરવો.

નિહ્નવ : જ્ઞાન કે જ્ઞાનના સાધનો છૂપાવવા.

અંતરાય: ~~માત્સર્ય~~ : સ્વાધ્યાય અટકાવવામાં વિશ્લેષો તથા વિધ્નનો ઊભા કરવા.

આસાદન : જ્ઞાન, જ્ઞાની કે જ્ઞાનના સાધનો પ્રત્યે અનાદર કરવો. વિનય ન રાખવો.

ઉપઘાત : જ્ઞાન અને જ્ઞાનીના વચનો અસત્ય માનવા. જ્ઞાનના સાધનોનો નાશ કરવો.

આ જ પ્રમાણે દર્શનગુણને આશ્રયીને સમજવું.

માત્સર્ય: ક્રાજ ક્રાજી મનજી ક્રાજજા સ્ત્રાદનજી પુત્ય ઈવ્યઃ કરવી

૬ - ૧૨ દુઃખ - શોક - તાપ - આકંદન - વધ - પરિદેવનાન્યાત્મ - પરોભયસ્થાન્યસદ્વેધ્યસ્ય

દુઃખ - શોક - તાપ - આકંદન - વધ - પરિદેવન - અન્ય - આત્મ - પર - ઉભયસ્થાનિ - અસદ્વેધ્યસ્ય.

આ સૂત્રમાં અસાતાવેદનીય કર્મના આશ્રવો બતાવ્યા છે. દુઃખ, શોક, તાપ, આકંદન, વધ અને પરિદેવન સ્વયં અનુભવે અથવા અન્યને કરાવે તથા સ્વયં પણ અનુભવે અને અન્યને પણ કરાવે એમ ત્રણ રીતે અસાતાવેદનીય કર્મના આશ્રવો બને છે.

દુઃખ : અનિષ્ટના સંયોગથી અને ઈષ્ટના વિયોગથી દુઃખ થવું.

તાપ : કઠોર વચન સાંભળવાથી, ઠપકાથી મનમાં બ:યા કરવું.

આકંદન : હૃદયમાં અત્યંત બળતરા, છાતી કુટવી, માથું પછાડવું વગેરે.

વધ : શસ્ત્રથી હત્યા કરવી, આપઘાત કરવો.

પરિદેવન : કુટુંબીજનના વિયોગમાં અતિશય લાચાર દીન બની જવું.

શોક: મનજી ખરાજ વિચારોથી દુઃખી કરવું: માનસિક ચિંતા થવી.

શ્રી શંભેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ
શ્રી તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર
અધ્યાય - ૬ (૬-૧૩ થી ૬-૧૫)

૬ - ૧૩ ભૂત - પ્રત્યનિકંમ્પા દાનં સરાગસંયમાદિયોગઃ ક્ષાન્તિ શૌચમિતિ સદ્વેધસ્ય
ભૂત - પ્રતી - અનુકંપા, દાનં, સરાગસંયમાદિ યોગઃ ક્ષાન્તિઃ શૌચમિતિ સદ્વેધસ્ય

સંયમસંયમ

ભૂત - અનુકંપા, પ્રતી અનુકંપા, દાન, સરાગસંયમ, અકામનિર્જરા, બાલતપ, ક્ષમા અને શૌચ એ સાતાવેદનીય કર્મના આશ્રવો છે.

ભૂત-અનુકંપા : ભૂત એટલે જીવ. સર્વ જીવો ઉપર દયા કરવી.

પ્રતી-અનુકંપા : દેશવિરતિ શ્રાવક તથા પંચમહાવ્રતધારી સર્વવિરતિ સાધુ - સંતોને વસ્ત્ર, પાત્ર, આહાર-પાણી તથા જ્ઞાનાદિના સાધનો આપી ભક્તિ કરવી - સેવા કરવી.

સરાગસંયમ : દેવ - ગુરુ - ધર્મ પ્રત્યે ખુબ જ રાગ કરવા પૂર્વક સંયમ પાળવો.

અકામનિર્જરા : અનિચ્છાએ, પરવશતાથી, સાધનોના અભાવથી કે રોગાદિથી પીડાતા પાપપ્રવૃત્તિ ન કરે અને દુઃખ સહન કરવું.

બાલતપ : અજ્ઞાત અવસ્થામાં રહીને ઉગ્ર તપ કરવો.

ક્ષમા : કોષ કષાયનો ઉદય હોય અર્થાત કોષ આવે ત્યારે શાંત રહેવું.

શૌચ : સંતોષ રાખવો તથા શરીર અને મન સ્વચ્છ રાખવા. તદુપરાંત ધર્મરાગ, તપ, તપસ્વીની વૈયાવચ્ચ, દેવગુરુની ભક્તિ, માતા-પિતાની સેવા વગેરેથી સાતાવેદનીય કર્મ બંધાય છે. અથવા તેના શુભ પરિણામો તે સાતાવેદનીય કર્મના આશ્રવો છે.

• સંયમસંયમ : દેશવિરતિ પાળવી શ્રાવકના પ્રતી લેવા

૬ - ૧૪ કેવલિ - શ્રુત - સંધ - ધર્મ - દેવાડવર્ણવાદો દર્શનમોહસ્ય

કેવલિ - શ્રુત - સંધ - ધર્મ - દેવ - અવર્ણવાદો દર્શનમોહસ્ય

કેવળીનો, શ્રુતનો, સંધનો, ધર્મનો અને દેવોનો અવર્ણવાદ દર્શનમોહનીયનો આશ્રવ છે.

કેવલી ભગવંતો, શ્રુત જ્ઞાન, ચતુર્વિધ સંધ, જિનેશ્વર ભગવંતોએ પ્રરૂપેલો ધર્મ, ચારેય નિકાયના દેવો વગેરેની ટીકા કરવી.

ખોટા દોષો જોવા, નીંદા (અવર્ણવાદ) કરવી વગેરે, દર્શનમોહના આશ્રવો છે.

૬-૧૫ કષાયોદયાત્ તીવ્રાત્મપરિણામચારિત્રમોહસ્ય

કષાયોદયાત્ તીવ્ર - આત્મ - પરિણામ - ચારિત્રમોહસ્ય

સમ્યક્ત્વ, સંયમ તથા ત્યાગ જેવા ગુણોવાળા સાધુ તથા શ્રાવકની નિંદા કરવાથી, ખોટા આક્ષેપો કરવાથી, તેમની સાધનામાં વિઘ્નો ઉભા કરવાથી, સ્વયં કષાયો કરે અને બીજાને ઉશ્કેરીને કષાયો કરાવવાથી, તથા મનમાં અત્યંત ક્રોધ પરિણામ લાવવાથી આ જીવ ચારિત્ર મોહનીય કર્મ બાધે છે.